

УДК 29

**СТАРООБРЯДНИЦЬКА ОБЩИНА
МІСТА КИЄВА: ОСНОВНІ ЕТАПИ
СТАНОВЛЕННЯ ТА РЕГІОНАЛЬНА
СПЕЦИФІКА**

**THE OLD BELIEVER COMMUNITY
OF THE CITY OF KIEV: MAIN STAGES
OF FORMATION AND REGIONAL SPECIFICS**

Кретович А. О.,

студентка історичного факультету, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (Київ, Україна), e-mail: kretovich1@outlook.com

Громова Н. О.,

кандидат історичних наук, доцент кафедри етнології та краєзнавства, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (Київ, Україна), e-mail: kretovich1@outlook.com

Kretovych A. O.,

student of Faculty of History, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine), e-mail: kretovich1@outlook.com

Hromova N. O.,

candidate of Historical Sciences, Associate Professor of the Department of Ethnology and Local History, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine), e-mail: kretovich1@outlook.com

Актуальність дослідження зумовлена потребою вивчення виникнення старообрядництва на теренах України, а саме в межах Київщини та міста Києва зокрема. Подібне питання до кінця не розкрито і вимагає подальшого дослідження. На наш погляд, значущість подібного дослідження зумовлено й тим, що наша епоха ознаменувалася посиленням процесів взаємопроникнення етносів і національностей. Тому досить вагомо звучать питання про збереження власної ідентичності, коли у світі практично не лишилося розвинутих і воюючих закритих суспільств. Для України винятком є відособлена конфесійна група старообрядців. Вони, незалежно від співжиття з різними національностями й конфесіями України, проносять кризь віки своє релігійне вчення. Крім того, таке дослідження має особливу важливість для висвітлення низки наукових питань: виявлення основних етапів розвитку старообрядницької згоди; вивчення соціальної історії розвитку дрібних груп й окремих персоналій; вивчення зникаючого пласту старообрядницької культури, ступеня її збереження в регіональному контексті, рівня володіння нею лідерами, способів її міжпоколінної трансляції. Окрема увага приділена також стану наукової розробки по даній темі вченими істориками, релігієзнавцями у порівнянні з літературою, що її видавали старовіри. Таким чином, історія виникнення старообрядництва прагне до максимальної актуалізації спадщини й заслуговує на всебічне дослідження.

Ключові слова: старообрядництво, конфесія, розкол, Київщина, старовіри.

The relevance of the study is due to the need to study the emergence of Old Believers on the territory of Ukraine, namely within the Kiev region and the city of Kiev in particular. This question is not fully disclosed and requires further study. In our opinion, the significance of such a study is also due to the fact that our era was marked by an increase in the processes of interpenetration of ethnic groups and nationalities. Therefore, questions about preserving one's own identity sound quite weighty, when there are practically no developed and at the same time closed societies in the world. For Ukraine, the exception is an isolated confessional group of Old Believers. They, regardless of cohabitation with different nationalities and confessions of Ukraine, carry their religious teachings through the centuries. In addition, such a study is of particular importance for covering a number of scientific issues: identifying the main stages of development of the Old Believers community; study of the social history of the development of small groups and individuals; study of the endangered layer of the Old Believers' culture, the degree of its preservation in a regional context, the level of its possession by the leaders, the methods of its inter-generational transmission. Special attention is also paid to the state of scientific development on this topic by historians and religious scholars in comparison with the literature that the

Old Believers published it. Thus, the history of the emergence of the Old Believers seeks to maximize the actualization of the heritage and deserves a comprehensive study.

Keywords: Old Believers, denomination, schism, Kyiv region, community.

У глобалізованому суспільстві, коли стираються мовні межі, розмиваються загальнолюдські цінності, втрачається наступність поколінь, цінність людського життя, коли нівелюється особистість, важливе осмислення духовної сфери людини, з якої народ черпав сили для подолання будь-яких криз. Тому на часі – вивчення релігійного досвіду нашої країни й зокрема Київського регіону. У сучасному поліконфесійному середовищі вивчення релігії набуває особливої потреби. Як відомо, процеси прогресивних змін або занепаду духовних цінностей в цілому всього суспільства неодмінно позначаються й на історичній еволюції релігійних вчень, зміст яких становить основу релігійних вірувань. Звідси виникає необхідність комплексного вивчення релігійних вчень із урахуванням тих суспільних факторів, що обумовлюють історичні особливості виникнення й функціонування тих чи інших релігійних течій. Усе частіше дослідників цікавить старообрядництво (до 1905 р. членів течії називали «розкольниками», самоназва – старовіри) [11, с. 16], що виникло на ґрунті православ'я і, яке має власне історичне коріння, а також власну етимологію відходу від «офіційного» православ'я. Слід зауважити, що в сучасній етноконфесійній мозаїці України, крім поширених релігій – православ'я й греко-католицизму, а також безлічі «нових» течій, що з'явилися порівняно недавно, можна виділити групу релігійних спільнот, які не мають сьогодні масового поширення, проте саме вони зіграли істотну роль у вітчизняній історії. До останніх можна віднести, зокрема, й старообрядництво.

Значущість цього дослідження зумовлена й тим, що наша епоха ознаменувалася посиленням процесів взаємопроникнення етносів і національностей. Тому досить вагомо звучать питання про збереження власної ідентичності, коли у світі практично не лишилося розвинутих і водночас закритих суспільств. Для України винятком є відособлена конфесійна група старообрядців. Вони, незалежно від співжиття з різними національностями й конфесіями України, проносять кризь віки своє релігійне вчення. У зв'язку з цим постає необхідність вивчення історії виникнення й поширення старообрядництва, у різних регіонах України, зокрема й у Київській області.

Старообрядництво – загальна назва релігійного руху, який виник в Росії у другій половині XVII століття [17, с. 1003]. Його поява була спричинена низкою богослужбових реформ й виправленням церковних книг Патріархом Московським Никоном (1653–1654 рр.), за часів правління Олексія Михайловича (другого руського царя із династії Романових) [8, с. 228–230]. У 1654 році Никон влаштує Собор, на якому проголошує основні зміни, що викликали суспільно-політичний протест і призвели до розколу Руської церкви [4,

с. 106–190]. Прихильників Никона стали називати «никонианами», або новообрядцями, самі ж послідовники Никона, користуючись державною владою й силою, проголосили свою церкву пануючою, а своїх супротивників стали називати «розкольниками». [3, с. 5–11]. Організаційно старообрядницький рух оформився вже в 70–80 роках XVII століття. Саме в цей час в середовищі старовірів виокремились дві основні групи: попівці, які визнають необхідність священства для спілкування з Богом, і безпопівці, які вважають, що кожен християнин є священником [3, с. 24–37].

Історія старообрядництва Київщини – маловивчений розділ історії України, попри те, що старовіри впливали на розвиток регіональної торгівлі, промисловості, культури та благодійності. Київщина відноситься до тих старообрядницьких регіонів, в якому старовіри поселились не відразу, а значно пізніше. Відомо, що старообрядництво на території Київщини з'являється вперше в околицях Чорнобиля. Старообрядці прийшли з Ветки на початку 70-х років XVIII ст. В наш час склалися дві точки зору з приводу поселення в цьому регіоні старовірів. Перга належить відомому діячу офіційної Церкви А. І. Журавльову і викладена в праці «Полное историческое известие о древних строгольниках и новых раскольниках» [5, с. 112–115]. Він притримувався думки, що старовіри поселилися в тутешніх містах в 1775 році. З ним погодився знаменитий історик офіційної Церкви митрополит московський і коломенський Макарій (Булгаков) й інші дослідники, які опосередковано вивчали це питання в своїх роботах.

Пізніші дослідження, котрі були присвячені часу переселення ветковців в чорнобильський регіон, авторами яких був зокрема М. І. Лілеев [10, с. 89–1], а за ним і В. З. Белоликов [1, с. 11], доводили, що старовіри з'явилися тут не раніше 1771 року, але і не пізніше 1773. Їх аргументи базувалися на дослідженні Якова Беляєва.

В. З. Белоликов притримувався традиційної для офіційної Церкви характеристики поділу старообрядців за напрямками, толками, згодами. Він викладає ґрунтовний опис віровчення старовірів, котрі вийшли з Ветки, виділяючи таким чином Чорнобильську згоду. На наш погляд, на сьогоднішній день такий поділ не є досить правомірним, перш за все через недоцільність розгляду власне старообрядництва, виходячи з дрібних згод, які принципово не відрізнялися одна від одної. Як при попівщині, так і при безпопівщині, не дивлячись на зовнішні відмінні ознаки, існувало молитовне і інше звернення (офіційно звичайно його було заборонено), при якому всі зовнішні відмінності, які проявлялися під суперечностей старовірів, були нічим іншим, як полемікою, яка розпалювала ці суперечки про віру. Подібні діяння офіційною Церквою заборонялися, виключалися. Остання дотримувалася принципу єдності мислення, тримала своїх парафіян під постійним пресом. Такий тиск збоку єпископату офіційною Церквою не міг не відобразитися на ступені і глибині віри прихожан, які були позбавлені можливості

вести полеміку, на відміну від старовірів, які під час гострого обговорення часто несловлювалий неканонічні погляди, які стиралися з часом. В той же час новообрядці, особливо в сільських парафіях, дуже погано орієнтувалися в догматах віри, більш того, вони постійно тяжіли до язичництва, тому цікавим видається дослідження місцевого, локального релігійного світогляду офіційної церкви, і результати могли б бути набагато цікавішими, аніж християнські певні переконання старовірів. Що ж стосується, наприклад, питання молитви за царя, то «чорнобильці», як і інші представники старообрядництва, або не молилися, або молилися за тих, хто тримає владу, тому поняття внутрішнього поділу є досить відносним. Адже один і той самий старообрядницький суб'єкт міг визнавати і заперечувати те чи інше поняття на різних етапах історичного розвитку.

Штучно виділивши старообрядців, які живуть в околицях м. Чорнобиль, в окрему Чорнобильську згоду, В. З. Белоликов не враховує, що як до переселення, так і після вони представляли одну й ту саму релігійну течію. Скоріш за все, тут простежується взаємопов'язаність Ветки, Стародубщини, Чорнобиля, Білої Криниці, Добружу і розвитку старообрядницького обцинного життя, його визрівання до утворення Старообрядницької Білокриницької церковної ієрархії. Перебування «чорнобильців» в розглянутому регіоні є етапом їх переселення, при чому переселялася не вся створена група, а тільки її невелика частина, спочатку в низов'я Дунаю, а потім – в Сучаву, Климоуці і безпосередньо до Білої Криниці [1, с. 13].

Безумовно, що одним з факторів такого переселення була політика російського правління, яка все ж здійснювала тиск на старообрядців. Та варто зазначити, що були й інші причини. Адже «чорнобильці» переселилися в Добруджу ще в 1783 році, тобто за десять років до приєднання Правобережної України до Російської імперії. Таким чином, в 1783 році, через дванадцять років від «чорнобильських» старообрядців відокремилися ще одна група, яка разом з іншими однодумцями поклала початок поселенню Біла Криниця, яке згодом відіграло визначну роль у житті Старообрядницької Церкви.

Якщо початок поселення російських старообрядців на Київщині можна віднести до початку 70-х років XVIII століття [1, с. 16], то розселення старовірів на території Поділля відносять до останньої чверті XVII ст. – першої чверті XVIII ст. Тобто в досліджуваному регіоні старообрядці почали розселятися на півстоліття пізніше. Чому Київщина, розташована ближче до території Російської імперії, менше приваблювала старовірів, нам не відомо, однак можемо припустити, що старовіри селилися подалі від російського кордону, аби забезпечитися і захиститися від переслідувань з боку російського керівництва. Разом з тим, ближче до Дністра, через жажливі війни кінця XVII ст., територія центрального, південного і південно-західного

Поділля була менш заселена, відповідно і феодалний тиск на нових поселенців був меншим. Навпаки, в тих регіонах, де спостерігалася довготривала стабільність, господарчо–селянські відносини майже не змінилися, що, власне кажучи, вирізняло Київщину.

М. Лілеєв пише про те, що старообрядницькі слободи біля Чернобиля: Красилівка, Спаська, Покровська, Андріївська, Глинна й інші могли виникнути, починаючи з 1771 року. Автор згадує про лист–звернення старовірів, вихідців з білоруської Ветки, до Я. Ходкевича, які благали про дозвіл поселитися на території його маєтку [10, с. 67]. Приблизно в цей же час інша група старовірів оселилася в м. Черкаси, м. Смілі і с. Гречківка [11, с. 23]. Судячи з наведених свідчень, вони були вихідцями з центральних російських регіонів. На початку XIX ст. черкаська община продовжувала формуватися за рахунок переселенців з інших областей держави, перш за все з Правобережної України. Приблизно в 20–ті роки XIX ст. більш ніж 800 чоловік переселилося в це місто з с. Гречківка, збільшивши і без того досить чисельну міську старообрядницьку общину [11, с. 25].

Подальшому переселенню старовірів в межах Київської губернії сприяла відміна кріпосного права в Російській імперії (1861 р.). Якщо до цього часу старообрядці селилися в губернії компактно, то починаючи з 1861 року процес розселення змінює свій характер, починають переважати окремі господарства, частіше за все в південно–західній та південно–східній частинах губернії. Для цього часу характерно й те, що поряд зі старовірами селилися і єдиновірці. Становище старообрядницьких сімей змінюється, коли вони починають приписуватися до місцевих міщанських громад.

Що ж стосується київської общини, то її формування відноситься до початку XIX століття. Але в самому Києві завжди проживала незначна кількість старообрядців (в першій половині XIX ст. їх було близько 400 осіб). Її основу становили вихідці з чернігівських старообрядницьких слобод і калужани, які прийшли сюди завдяки надання владою пільг на заняття торгівлею. Особливо впливовою була калужанська група підприємців, яка була представлена такими відомими в старообрядництві родами, як Дегтярьови. Вони брали активну участь у створенні Білокриницької церковної ієрархії. Крім династії Дегтярьових, в 40–і роки в Києві влаштувались сімейства 1–ої гільдії купця Бугаєва і Широкова, а також роди 3–ї гільдії купців Фокіна і Желтова [15, с. 23–25].

У будівництві Ланцюгового моста через р. Дніпро, крім Р. П. Дегтярьова, активну участь брала значна група старообрядців з Калуги. Зрозуміло, що довго перебуваючи в цьому місті, безповітці не могли обійтися без виконання елементарних духовних треб. Тому на Печерську на густозаселених Малій і Великій Шияновських вулицях з'явилося два безповітських молитовних будинки, а також старообрядницьких на четник (іншими словами «піп» або настоятель). Про

існування цих молитовних будинків влада не знала, тому що крім згадки Н. С. Лескова, інших свідчень про них немає. Після завершення будівництва моста старообрядці повернулися в Калугу [12, с. 15].

Торгівельно–промисловий розвиток Києва спричинив нову хвилю переселення, не лишилися осторонь і старовіри. На початку XX століття на сезонні роботи приїхали жителі чернігівських старообрядницьких слобод. На землях Софіївського собору вони заснували поселення, яке згодом отримало назву «Теремки». До 1917 року чернігівським старовірам, які приїжджали на сезонні роботи, заборонялося селитися на постійне місце проживання, будувати «капітальні» будівлі, дозволялося лише тимчасові «теремки». Під час революції і громадянської війни в Росії, коли переїжджати з місця на місце стало неможливо, старовіри остаточно облаштувалися на Теремках.

В роки радянської влади в Київ переселяються старовіри з інших регіонів республіки, зокрема, і з країни в цілому, однак в основному це були вихідці з чорнобильських слобод. До остаточного занепаду згаданої слободи призвела Чорнобильська катастрофа 1986 року, коли низка старообрядницьких поселень потрапила в зону дії радіації.

Після встановлення радянської влади, проживаючі в сільській місцевості раніше вільні старообрядці зазнали фактичного закріпачення. З багатьох поселень знову почалися відтоки населення. Окрім поодиноких випадків в XX ст., за словами В. С. Печникова, простежується п'ять масових відтоків населення. Перший відноситься до 20–30–х років, причиною якого стала колективізація і відсилка на Соловки, в Сибір найзможливіших господарів. Другий був викликаний небажанням записуватися в колгосп. Третій пов'язаний з особистістю Ф. Лосева, який залишив слободу за рекомендацією місцевих партійних органів перед початком німецько–радянської війни. Він очолив будівництво великого заводу в Санкт–Петербурзі, і в якості робочих запросив групу красилівських мужів (чорнобильської слободи), які разом зі своїми сім'ями переїхали в це місто. Причиною четвертого – є початок німецько–радянської війни, з фронту не повернулося приблизно 70 красилівських старовірів [15, с. 33]. П'ята хвиля викликана післявоєнним часом і національною політикою радянського керівництва, яка була направлена на русифікацію Криму і виселення звідти кримських татар. В 1951 році з Красилівки в Білгородський район добровільно переселилось близько десятка сімейств. Зовсім по–іншому влада поставила питання про старовірів в Андріївці. Звідти російських старовірів виселили в примусовому порядку.

Таким чином, протягом останньої чверті XVIII – XIX століття в межах Київської губернії з'явився 71 населений пункт компактного проживання як старообрядців, так і єдиновірців, при чому останні проживали в 46 населених пунктах [15, с. 37]. Але попри значну кількість населених пунктів єдиновірців, чисельність їх була незначною. Як

правило, община єдиновірців нараховувала один–два десятка сімей. Розселення єдиновірців в цих населених пунктах відноситься до 60–70 років XIX ст., тобто в той час, коли було відмінено кріпосне право.

Власне старовіри проживали в 27 населених пунктах губернії. Старообрядницькі поселення відрізнялися від єдиновірницьких перш за все часом свого створення і чисельністю самих общин. Найбільшою старообрядницькою общиною за чисельністю вважалася черкаська.

Старообрядці Київщини поділялися на три основних напрями: попівці, безпопівці і біглопопівці. Причому найбільш представницькими були попівці, які визнали Білокриницьку ієрархію в 1846 році. Власне і біглопопівщина з'явилася в губернії тільки в цей час, оскільки частина черкаських старовірів не прийняли єпископат нової затвердженої Церкви. Безпопівців було значно менше. Здебільшого вони були представлені в Волинській губернії, але в Київському повіті заселяли тільки Київ, Деміївку і Ржищев. В першій половині XIX ст. значна частина безпопівців під тиском Церкви приєдналася до офіційного православ'я. На початку 90–х років XIX ст. старообрядці і єдиновірці проживали в більш ніж 140 населених пунктів Київської губернії. Для цього періоду характерним є значне переселення старовірів на Київщину з Чернігівської губернії.

Про початок поселення старообрядців в місті Києві практично нічого не відомо. За свідченнями дослідника С. В. Таранця, вони поселилися тут приблизно на початку XIX ст., і причиною цього були заняття торгівлею. Очевидно, спочатку тут оселилися купці. Відомі і прізвища деяких з них: Алексєєви, Шишкіни, Беляєви, Попови [16, с. 245]. Звісно, що після їхнього переселення були заснована старообрядницька каплиця, але коли це відбулося, точно невідомо. Відомості про існування каплиці з'явилися після пожежі на Подолі в 1811 році, коли разом з іншими міськими будівлями згоріла і каплиця старовірів. В 1813 році київським купцем Іваном Алексєєвим був побудований новий молитовний будинок по вулиці Чорна грязь біля східної сторони гори Киселівки (біля Фроловського жіночого монастиря). Друга каплиця, свідчення про яку дійшли в неповному обсязі, була розміщена в урочищі Глубочиця. Після смерті І. Алексєєва його дружина продала молитовний будинок московському купцю Андрію Шишкіну. Потім у нього цей будинок по черзі купують київські купці Беляєви і Попови [16, с. 247]. На початку XIX століття старообрядницький молитовний будинок існував в приватному будинку київського купця Микити Самофавлова по вулиці Німецькій на Печерську. Як стверджував власник будинку, молитовня була відчинена до 1841 року з дозволу місцевого начальства ще за життя його батька. Однак, після пожежі, яка сталася в його домі, ікони перенесли в інший будинок, який він же і купив.

22 жовтня 1872 року в рапорті київського поліцмейстера губернатору йшлося про те, що

напередодні свята Казанської Божої Матері в домі Н. Самофалова збиралося близько тридцяти чоловік для здійснення богослужіння, причому вісім з них – члени сім'ї І. Самофалова а решта п'ять – селяни с. Добянки Чернігівської губернії, які орендували квартиру у цього купця. В 1874 році священником Кириллом Куліковим був відкритий другий старообрядницький храм в м. Києві, який був освячений в ім'я Вознесіння Господня. Церква побудована по вул. Почайнинська 26. В 1876 році поліція порушила справу щодо влаштування К. Куліковим молельні у власному будинку. Однак рішенням суду слідство у цій справі було зупинено через недостатню кількість матеріалів. Вони пояснювали це тим, що дійсний закон стосувався тільки перетворення селянських хат в публічні старообрядницькі молельні, але про заборону влаштування старообрядницької молельні в міських будинках нічого не говорилось.

В 1895 році, коли в Києві стало питання про відкриття єдиновірного приходу, за добором єдиновірців митрополит Київський порушив нову справу про незаконне існування Почайнинського старообрядницького храму. Того ж року влада дізналася про існування двох «розкольницьких молитовних будинків», причому одна з них була відкрита з дозволу міністра внутрішніх справ, а друга самовільно. В 1896 році К. Куліков помер, а справу було закрито.

Церква Успіння пресвятої Богородиці побудована по Набережно–Нікольській вулиці в 1860 році. Сюди вона була переведена з вулиці Чорна грязь. Рішенням київського старообрядницького єпархіального з'їзду в 1914 році до Успінського храму були приєднані Чорнобильський Пустинно–Нікольський чоловічий і Замошенський Казанської пресвятої Богородиці жіночий монастирі. При цій церкві знаходилось дво– і одноповерхові кам'янібудівлі вартістю 50 тисяч рублів, а монастирська власність оцінювалась в 400 тисяч рублів. За часів Першої світової війни Успінська старообрядницька община за власні кошти утримувала лазарет на 33 місця для поранених солдат [14, с. 120].

Постановою Священного собору 1901 року на території Правобережної України утворилося дві старообрядницькі єпархії, які підпорядковувалися Московській старообрядницькій архієпископії: Балтська і Київська [13, с. 19]. Однак на соборі 1906 року Київську єпархію виділили з управління Бессарабсько–Ізмаїльської єпархії і віддали під опіку єпископа Ермогена Новозибківського, який керував нею до 1912 року, в той же час Балтійською єпархією керував Кирилл, який «примирився» з Церквою в тому ж році.

Примирення неокружних єпископів з окружними призвело до деяких переміщень в церковному управлінні. С 12 липня 1915 року Київську єпархію приєднали до Новозибківської в зв'язку зі смертю єпископа Ермогена і обранням а цю кафедру єпископа Флавіна Новозибківського.

В грудні 1912 року нарада Київської общини старовірів, які підтримували існування

Білокриницької ієрархії, подали запит на ім'я київського генерал-губернатора про дозвіл для місцевих старовірів здійснити хрестовий похід для освячення на води на річці Дніпро 6 січня 1913 року [7, с. 288]. Замість того, щоб дати дозвіл, влада, яка підтримувала політику утисків старовірів, почала довгу переписку с представником Офіційної Церкви, єпископом Никодимом Чигиринським. В наслідок чого міністр внутрішніх справ висловився про скасування даного запиту. Таким чином, не дивлячись на закон 17 квітня 1905 року, який дозволяв старообрядцям відкрито сповідувати свою віру, влада прийняла заборонне рішення.

11 квітня 1914 року церковна рада Київської старообрядницької общини звернулася до київського генерал-губернаторства з проханням дозволити скликати в Києві 10 серпня місцевий єпархіальний з'їзд старообрядців [7, с. 295]. До запиту додавалася програма з'їзду. Слід зауважити, що після проголошення свободи слова і совісті в Росії в старообрядницькому середовищі почали скликати з'їзди з активною участю як духовенства, так і мирян. За період з 1911 року по 1914 тільки Білокриницька ієрархія скликала 65 старообрядницьких з'їздів. Це ще раз розвінчує створений Офіційною Церквою міф про замкнутість старообрядницького середовища. Такої активності і демократичності не знала і сама Офіційна Церква.

16 червня 1915 року Департамент Духовних справ дозволив все ж таки проведення з'їзду для Київської общини. В якості представника від влади на засіданні був присутнім пристав поліцейського відділу.

Підіймалося питання про розширення Київської єпархії і її приєднання до Новозибківської єпархії. Це питання було вирішено позитивно. Тим не менш, в Києві існували храми Білокриницької ієрархії, а також молитовний дім безпопівців. Там богослужіння здійснювалися не часто, тільки на свята. Їх проводили київські міщани, які займали місця установників. В 1914 році в Києві продовжувало існувати два старообрядницьких храми: Успенський, який знаходився на Набережно-Нікольській вулиці, 9–14, настоятелем якого був протоієрей Мясников Поликарп. Тут розміщувалася рада Київської старообрядницької общини, яку очолював Л. А. Олійников, купець. Другий старообрядницький храм заходився на Почайнинській вулиці, 26. Церква була освячена в честь Вознесіння Господня. Її настоятелем був Кисельов Кирило [14, с. 115].

В часи комуністичного режиму старообрядці Києва, як і представники інших конфесій, підлягали жорстким гонінням з боку влади. Були закриті обидва храми, причому Успенська церква була закрита назавжди і не повернута місцевими старовірами і до сьогодні. Діяльність Вознесінського храму (після закриття Успенського він отримує його ім'я) була відновлена в 30–ті роки ХХ століття. Туди був перевезений іконостас і церковне начиння з Успенського храму.

Утиски парафіян і священства Київської старообрядницької общини починаються з середини 20–х років ХХ століття. Як не парадоксально, але

коли багато прихильників Церкви, котрі рятувалися від переслідувань, відмовилися від відкритого сповідання віри в Бога, Федору вдалося зберегти звання священика до кінця життя. Ще в 1920 році він закінчив медичний факультет Київського університету і став палким прихильником древлеправослав'я. Врешті решт 1938 року його розстрілюють. А вже через неповних 20 років (в 1955 р.), його виправдовують.

Отже, хвиля репресій, котра охопила всю країну, мала свій вплив на Старообрядницьку Церкву. Судячи з зазначених вище факторів, цей вплив був вкрай негативним. Та попри це, старовіри все ж зуміли гідно пройти це випробування і в черговий раз довести стійкість і відданість своїй вірі. А репресії і гоніння з боку радянської влади провели певний «природний відбір» в середовищі старообрядців.

Список використаних джерел

1. Белолоиков, ВЗ., 1915. 'Чернобыльское согласие', Київ, 93 с.
2. Волошин, ЮВ., 1999. 'До питання про діяльність старообрядницьких громад на Київщині у першій половині ХІХ ст.', Київ, 167 с.
3. Волошин, ЮВ., 2000. 'Древлеправославні християни в Україні', Київ: *людина і світ*, №4, 48 с.
4. Глинчикова, А., 2008. 'Раскол или «срыв русской Реформации»?', Москва: *Культурная революция*, 384 с.
5. Журавлев, АИ., 1890. 'Полное историческое известие о древних строгольниках и новых раскольниках', Москва, Ч.4, 269 с.
6. Зайончковский, ПА., 1952. 'Военные реформы 1860–1870 гг. в России', Москва: *Издательство Московского университета*, 360 с.
7. Закревский, Н., 1968. 'Описание Киева', Москва, Т.1, 832 с.
8. 'Історія релігії в Україні: у 10 томах. – Т.3: Православ'я в Україні', 1999, За ред. А. Колодного, В. Климова, Київ: *Український центр духовної культури*, 560 с.
9. Ковалинський, ВВ., 1998. 'Меценаты Киева', Київ: *Кий*, 523 с.
10. Лилеев, МИ., 1895. 'Из истории раскола на Ветке и Стародубе XVII–XVIII вв.', Київ, 124 с.
11. Марченко, П., Козин, А., 2012. 'О старообрядчестве', Вышний Волочек, 43 с.
12. Мельников, ФЕ., 1999. 'Краткая история древлеправославной (старообрядческой) церкви', Барнаул: *Изд. БГПУ*, 557 с.
13. 'Постановление Освященного собора 1901 года в августе месяце в Нижнем Новгороде', 1913, *Постановление Освященных соборов старообрядческих епископов (1898–1912)*, Москва, 44 с.
14. Похилевич, Л., 1865. 'Монастыри и церкви г. Киева. Прежнее и нынешнее состояние', Київ, 415 с.
15. Таранец, С., 2004. 'Старообрядчество Киевщины: веки истории': *Збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції «Старообрядчество Украины и России: прошлое и настоящее»*, Київ, 567 с.
16. Таранец, СВ., 2007. 'Джерела з історії старообрядства Правобережної України кінця ХVІІІ – початку ХХ ст.', *НАН України, Інститут археографії та джерелознавства, Музей історії та культури старообрядства України*, Київ, 602 с.
17. Шахов, МО., 2006. 'Старообрядчество: Энциклопедический словарь. Религиоведение', Москва: *Академический проект*, 1228 с.

References

1. Belolikov, VZ., 1915. 'Chernobyl'skoe soglasie (Chernobyl agreement)', Kyi'v, 93 s.
2. Voloshyn, JuV., 1999. 'Do pytannja pro dijalnist' staroobryadny'kyh gromad na Kyi'vshhyni u pershij polovyni ХІХ st. (On the question of the activities of Old Believers in the Kyiv region in the first half of the ХІХ century)', Kyi'v, 167 s.

3. Voloshyn, JuV., 2000. 'Drevljepravoslavni hrystyjany v Ukraї'ni (In the days of Orthodox Christians in Ukraine)', Kyi'v: *ljudyňa i svit*, №4, 48 s.
4. Glinchikova, A., 2008. 'Raskol ili «sryv russkoj Reformacii»? (Split or «failure of the Russian Reformation?»)', Moskva: *Kul'turnaja revoljucija*, 384 s.
5. Zhuravlev, Al., 1890. 'Polnoe istoricheskoe izvestie o drevnih strigol'nikah i novyh raskol'nikah (Full historical news of the ancient strigolniki and new schismatics)', Moskva, Ch.4, 269 s.
6. Zajonchkovskij, PA., 1952. 'Voennye reformy 1860–1870 gg. v Rossii (Military reforms 1860–1870 in Russia)', Moskva: *Izdatel'stvo Moskovskogo universiteta*, 360 s.
7. Zakrevskij, N., 1968. 'Opisanie Kieva (Description of Kiev)', Moskva, T.1, 832 s.
8. 'Istorija religii' v Ukraї'ni: u 10 tomah. – T.3: Pravoslav'ja v Ukraї'ni (The history of religion in Ukraine: in 10 volumes. – Vol.3: Orthodoxy in Ukraine)', 1999, Za red. A. Kolodnogo, V. Klymova, Kyi'v: *Ukraї'ns'kyj centr duhovnoi' kul'tury*, 560 s.
9. Kovalins'kij, VV., 1998. 'Mecenaty Kieva (Patrons of Kiev)', Kyi'v: *Kij*, 523 s.
10. Lileev, MI., 1895. 'Iz istorii raskola na Vetke i Starodub'e XVII –XVIII vv. (From the history of the split in the Vetka and Starodub'e of the 17th – 18th centuries)', Kyi'v, 124 s.
11. Marchenko, P., Kozin, A., 2012. 'O staroobradchestve (About Old Believers)', Vyshnij Volochek, 43 s.
12. Mel'nikov, FE., 1999. 'Kratkaja istorija drevlepravoslavnoj (staroobradcheskoj) cerkvi (Brief history of the Old Orthodox (Old Believer) Church)', Barnaul: *Izd. BGPU*, 557 s.
13. 'Postanovlenie Osvjashhennogo sobora 1901 goda v avguste mesjace v Nizhnem Novgorode (Resolution of the Consecrated Cathedral in 1901 in August in Nizhny Novgorod)', 1913, *Postavolenie Osvjashhennyh soborov staroobradcheskih epskopov (1898–1912)*, Moskva, 44 s.
14. Pohilevich, L., 1865. 'Monastyri i cerkvi g. Kieva. Prezhnee i nyneshnee sostojanie (Monasteries and churches in Kiev. Previous and current state)', Kyi'v, 415 s.
15. Taranec, S., 2004. 'Staroobradchestvo Kievshhiny: vehi istorii (Old Believers of Kyiv: historical milestones)': *Zbirnyk materialiv II Vseukraї'ns'koi' naukovo–praktyčnoj konferencii «Staroobradchestvo Ukrainy i Rossii: proshloe i nastojashhee»*, Kyi'v, 567 s.
16. Taranec, SV., 2007. 'Dzherela z istorii' staroobradstva Pravoberezhnoi' Ukraї'ny kincja XVIII – pochatku XX st. (Sources on the history of the Old Believers of the Right-Bank Ukraine of the late XVIII – early XX centuries)', *NAN Ukraї'ny, Instytut arheografii' ta dzhhereloznavstva, Muzej istorii' ta kul'tury staroobradstva Ukraї'ny*, Kyi'v, 602 s.
17. Shahov, MO., 2006. 'Staroobradchestvo: Jenciklopedicheskij slovar'. Religiovedenie (Old Believers: Encyclopedic Dictionary. Religious studies)', Moskva: *Akademicheskij projekt*, 1228 s.

* * *